

De oudejaarsconference en de Nederlander

Een analyse van de constructie van nationale identiteit in de oudejaarsconference 2015 van Herman Finkers

Bacheloreindwerkstuk

Kitty Munnichs - 3963632

Taal en Cultuurstudies

15 juli 2016

Dick Zijp

Bachelorindwerkstuk 2016 - Blok 4

Samenvatting

Voor deze scriptie heb ik onderzoek gedaan naar de oudejaarsconference van Herman Finkers uit 2015. De oudejaarsconference is uitgegroeid tot een Nederlandse traditie. Elk jaar, op oudejaarsavond, bespreekt een conferencier met humor het afgelopen jaar. Daarbij spreekt hij het Nederlandse volk aan als één geheel; er wordt een gevoel van saamhorigheid gecreëerd. De voorstelling weerspiegelt niet alleen de gebeurtenissen van het afgelopen jaar, maar ook de visie en het wereldbeeld van de cabaretier. Dit wereldbeeld construeert een idee of beeld van Nederland en de Nederlandse identiteit. Ook Herman Finkers creëert in zijn conference een beeld van Nederland en de nationale identiteit.

In mijn onderzoek heb ik Finkers' conference door een mediawetenschappelijke bril bestudeerd. Met gebruik van verschillende theorieën over de oudejaarsconference, de constructie van identiteit en de rol van media en televisie bij het creëren van een gemeenschappelijke cultuur, heb ik gekeken naar de voorstelling die Finkers gaf. Daarbij heb ik onderzocht op welke manier(en) de Nederlandse nationale identiteit wordt geconstrueerd in zijn conference. Mijn specifieke focus lag op de rol die *processes of othering* spelen bij de constructie van een Nederlandse identiteit.

Ik heb hiervoor drie verschillende fragmenten geanalyseerd waarin Finkers' persoonlijke wereldbeeld duidelijk naar voren komt, op zowel een impliciet als een expliciet niveau. In deze fragmenten, die gaan over geloof en religie, discriminatie, liefde en relaties, spreekt Finkers zich uit over de gebeurtenissen van het afgelopen jaar. Hij construeert hiermee een duidelijk beeld van 'Nederland' en 'de Nederlanders'; dit beeld is vrij conservatief. Christelijke normen en waarden vormen daarbij de basis en andere geloven en religies, net zoals de homoseksuele man of de zwarte medeburger, worden getolereerd, maar uiteindelijk niet ingesloten in de Nederlandse identiteit. In het beeld wat Finkers construeert van Nederland en de Nederlandse nationale identiteit, staat de blanke heteroseksuele man centraal.

De vraag is of deze geconstrueerde identiteit niet problematisch is. Loopt Finkers niet achter de feiten aan en probeert hij niet een beeld in stand te houden dat eigenlijk niet meer rijmt met de actuele feiten en gang van zaken?

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Inleiding	1
Methode	2
Casus	4
Hoofdstukindeling	5
Hoofdstuk 2: Theoretisch Kader	7
Herinnering, televisie en de oudejaarsconference	7
Een nationale identiteit	8
Processes of othering	10
Hoofdstuk 3: Analyse	11
Godsdienst en religie	11
Discriminatie	13
Liefde en relaties	16
Conclusie	19
Literatuur- en bronnenlijst	22

1. Inleiding

Ieder jaar wordt op 31 december een oudejaarsconference uitgezonden op de Nederlandse televisie. Elk land heeft zijn eigen gewoontes en tradities; de oudejaarsconference is er één van Nederland. Jaarlijks trekt de voorstelling grote publiciteit en wordt zij erg goed bekeken. Peter Voskuil is één van de weinigen die onderzoek deed naar de oudejaarsconference. In zijn boek *De koning is dood, leve de koning* bespreekt hij de geschiedenis van deze Nederlandse traditie.¹ Veel mensen zitten op oudejaarsavond voor de televisie, om gedurende een uur te luisteren naar wat een cabaretier te vertellen heeft over het afgelopen jaar. Het jaar wordt door de cabaretier niet alleen op humoristische wijze teruggehaald, maar ook wordt het Nederlandse volk een spiegel voorgehouden. Er wordt ruimte gecreëerd voor (zelf)reflectie en de Nederlandse identiteit krijgt opnieuw invulling.² Typerend aan het genre is dat het geen cabaretvoorstelling met een willekeurig thema is, maar dat het Nederlandse volk direct en expliciet wordt aangesproken als één geheel via de uitzending op televisie. Afgelopen jaar, in 2015, werd deze cabaretvoorstelling opgevoerd door Herman Finkers.

Hoewel zo'n conference volgens Voskuil "per definitie een momentopname is: een hoogst actuele, cabareteske afrekening met een gepasseerd jaar"³, is het desalniettemin een belangrijk en interessant studieobject. Een oudejaarsconference creëert middels het ophalen van nationale herinneringen een nationale gemeenschap, doordat er een beroep wordt gedaan op collectieve herinneringen. Er worden niet alleen herinneringen uit het afgelopen jaar opgehaald, maar ook wordt er veel gesproken over het nationaal verleden. Deze herinneringen, die Nederland en de Nederlandse identiteit hebben gevormd, staan centraal in de oudejaarsconference.

Volgens Han Lörzing, een schrijver die zich bezighield met de geschiedenis van de babyboomgeneratie, vraagt "een goede conferencier veel van zijn publiek: kennis van de actualiteit en van de binnen- en buitenlandse politiek is een vereiste."⁴ Humor en satire worden hierbij ingezet om een bepaalde boodschap aan het Nederlandse volk over te brengen. In een wereld waarin de grenzen tussen verschillende naties steeds verder vervagen als gevolg van globalisering, is het hebben van een (bepaalde) nationale identiteit immers niet langer vanzelfsprekend. Ook in het multiculturele Nederland is 'de Nederlandse identiteit' een

---

¹ Peter Voskuil, *De koning is dood, leve de koning! Geschiedenis van de oudejaarsconference*, (Amsterdam: Uitgeverij Vierkant, 2009).

² Idem, 10.

³ Idem, 11.

⁴ Han Lörzing, *Mijn generatie, een ode aan de babyboomer* (Amsterdam: Athenaeum-Polak & van Genneep, 2015).

lastig te bevatten concept. Kunst en cultuur kunnen ons helpen een beeld te vormen van deze nationale identiteit, door ons een spiegel voor te houden en onuitgesproken gevoelens aan het licht te brengen.

In mijn onderzoek zal ik me richten op de oudejaarsconference van Herman Finkers. De Nederlandse cabaretier Herman Finkers werd in 1954 geboren te Almelo. Hij bracht verschillende boeken en cd's uit en maakte meerdere theatershows. De oudejaarsconference was tot op heden zijn laatste voorstelling. Zijn droogkomische stijl typeert hem, net als het gebruik van woordgrappen, omgekeerde logica en visuele grappen. Hij gaat zelden in op de actualiteit, maar bij het opvoeren van de oudejaarsconference kon hij daar niet omheen – het was immers een bespreking van 'de actualiteiten van het afgelopen jaar'.⁵ Tijdens de conference spreekt hij over zaken die de Nederlander, de bewoner van Nederland, de Europeaan of het individu aangaan.

Hoewel hij in zijn show niet expliciet spreekt over binnenlandse politieke kwesties, komt er, zowel op een expliciet als op een impliciet niveau, duidelijk een beeld naar voren van Nederland en de Nederlanders. Hij spreekt over Nederland, hoe het is om Nederlander te zijn, de Europese identiteit, maar ook over tradities, mentaliteit en gewoontes. Hij bespreekt deze fenomenen vanuit zijn eigen (nationale) context en (politieke) voorkeuren. Finkers schetst enerzijds een karikatuur van de Nederlandse samenleving, maar anderzijds bevestigt, beïnvloedt en representeert een oudejaarsconference juist de Nederlandse nationaliteit.

In dit eindwerkstuk onderzoek ik op welke manier(en) de Nederlandse nationale identiteit wordt geconstrueerd in de oudejaarsconference 2015 van Herman Finkers. Hoe ik dit zal gaan operationaliseren, zal ik toelichten in de volgende paragraaf.

1.1 Methode

In mijn onderzoek zal ik een analyse uitvoeren van de oudejaarsconference van Herman Finkers. Daarbij zal mijn aandacht uitgaan naar wat hij gedurende de voorstelling taal (en beeld) inzet. Communicatiewetenschapper Anette Klarenbeek stelt: "wanneer mensen spreken, blijkt uit de manier waarop ze zich uitdrukken een bepaalde belevingswereld of houding ten opzichte van een bepaald onderwerp."⁶ Deze houding tegenover een bepaald onderwerp (in dit onderzoek is dat 'Nederland') kan worden gezien als een 'sociale

---

⁵ Informatie afkomstig van <http://humortv.vara.nl/artiest/herman-finkers>.

⁶ Anette Klarenbeek, Baukje Stinesen en Jaimy Hartog, *Handreiking discoursanalyse* (Groningen, Utrecht: Hanze Hogeschool Groningen, Hogeschool Utrecht, Dienst Publiek en Communicatie Ministerie van Algemene Zaken, 2014), 28.

werkelijkheid' of 'wereldbeeld' van de spreker. Vaak is dit wereldbeeld impliciet aanwezig, zonder uitdrukkelijke verwoording. Ik poog echter om het wereldbeeld dat uit de voorstelling van Finkers naar voren komt, in mijn analyse expliciet te maken. Daarbij kijk ik niet naar de eventuele bedoelingen die Finkers zou kunnen hebben gehad met zijn voorstelling, maar kijk ik naar het beeld van Nederland dat uit zijn voorstelling naar voren komt.

Elk land heeft een nationaal verleden en door hieraan te refereren wordt het idee van een gemeenschap of *imagined community* versterkt.⁷ Hoewel nationale herinneringen en het refereren aan dit nationaal samenzijn zeer expliciet meewerken aan het construeren van een gemeenschap of collectief, richt ik me in mijn analyse op de onderliggende, impliciete processen die nationale identiteit vormen: *processes of othering*. Deze *processes of othering* zijn vaak – zowel im- als expliciet – aanwezig in uitspraken over geloof en religie, taal, tradities en gewoontes, actualiteiten of maatschappelijke problemen.⁸ Het zijn een processen waarbij de 'wij' geformuleerd en afgezet wordt tegenover de 'zij'. Ik onderzoek de constructie van een 'gemeenschappelijke cultuur' of 'nationale identiteit' middels de processen van contrastieve zelfidentificatie. Deze termen komen uit de studie "The Discursive Construction of National Identities" van De Cillia, Reisigl en Wodak. De termen heb ik vanuit het Engels naar het Nederlands vertaald voor mijn analyse van de Nederlandse nationale identiteit in de oudejaarsconference.⁹ In de analyse kijk ik naar de manier waarop deze concepten terugkomen in de voorstelling van Finkers. Zijn de *processes of othering* wel zo belangrijk als de theorie beschrijft en zo ja, waarom en hoe komt dit terug in de oudejaarsconference? In mijn analyse zal een dialoog plaatsvinden tussen het object, wat de voorstelling van Herman Finkers is, en de theorie over nationale identiteit en de vorming daarvan.

Voor de analyse maak ik gebruik van de oudejaarsconference van Herman Finkers die is uitgezonden op televisie, maar later door mij is teruggekeken via Humortv.nl.¹⁰ Uit de uitspraken van Herman Finkers uit de oudejaarsconference probeer ik als het ware een 'repertoire' vast te stellen, waarbij ik de volgende vragen stel: 'Waarover spreekt hij?' 'Wat zijn de belangrijkste thema's?' Vervolgens probeer ik de functie hiervan vast te stellen voor de constructie van een Nederlandse nationale identiteit. Hierbij richt ik me bewust op wat er is gezegd in de voorstelling en let ik niet op filmische middelen die zijn ingezet, zoals de lengte of

---

⁷ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Londen: Verso, 1991).

⁸ In het theoretisch kader meer over deze *processes of othering* en *imagined communities*.

⁹ Rudolf de Cillia, Martin Reisigl en Ruth Wodak, "The Discursive Construction of National Identities," *Discours & Society* 10.2 (1999): 49–173, 160.

¹⁰ Via deze link kijk ik de voorstelling online terug: <http://humortv.vara.nl/fragment/herman-finkers-oudejaarsconference-hele-show/>.

zoom van shots gedurende de uitzending. Cabaret is een genre dat zich focust op taal en naast het theaterdecor zal ik vrijwel niet ingaan op beeldelementen van de conference. Ik ben me ervan bewust dat de uitspraken van Finkers een speels en humoristisch karakter hebben en zijn voorstelling dus verschilt van een (serieuze geschreven) tekst. Toch heb ik ervoor gekozen om in dit onderzoek niet verder in te gaan op de functies en gevolgen van humor. Hoewel dit een interessante invalshoek zou kunnen zijn, ben ik vooral geïnteresseerd in de serieuze implicaties voor de constructie van een nationale identiteit in zijn voorstelling.

1.2 Casus

Herinnering is selectief: niet alles wat gebeurt wordt herinnerd. Herinnering is vaak gebonden aan het collectief: aan hetgeen dat door een grote groep wordt herinnerd, wordt sneller en gemakkelijker gerefereerd, waardoor de herinnering in stand wordt gehouden. Ook ik ben selectief te werk gegaan voor dit onderzoek: ik heb niet de gehele, vijf kwartier lang durende voorstelling geanalyseerd, maar hieruit bepaalde onderdelen geselecteerd. Dit zijn fragmenten die zowel thematisch belangrijk zijn en expliciet naar voren worden gebracht door Finkers, als fragmenten die duidelijk meewerken aan de constructie van de Nederlandse nationale identiteit.¹¹ Ik kijk voor de analyse eerst wat er te zien is op het podium, maar let voornamelijk op hetgeen wat er gezegd wordt tijdens de voorstelling. De constructie van een collectieve en gemeenschappelijke cultuur is het belangrijke selectiecriteria voor de fragmenten die ik heb uitgekozen om te analyseren.

Het eerste fragment van de voorstelling waar ik me op zal richten gaat over godsdienst. Finkers praat hier zonder een blad voor de mond te nemen over verschillende godsdiensten. Het fragment is belangrijk, omdat er, naast dat er nationale gebeurtenissen en personen worden aangehaald, ook een idee of beeld wordt gevormd over 'wat een goede wereld en een goede godsdienst' zou zijn.

Het tweede fragment waar ik me op zal richten gaat over discriminatie. Er worden verschillende 'typisch Nederlandse' zaken aangehaald, zoals Zwarte Piet, waarbij ook nationale herinneringen worden opgehaald. Dit onderwerp leent zich uitstekend voor de analyse in dit onderzoek, omdat het speelt met *processes of othering*. Finkers spreekt hier over de 'zij' (de negers) versus de 'wij' (de Tukkers, of Nederlanders).

Het derde fragment dat ik in dit onderzoek zal analyseren gaat over liefde. De manier waarop er over dit onderwerp wordt gesproken, drukt wellicht op een van de duidelijkste manieren uit wie wij als Nederlander zijn of, in de ogen van Finkers, zouden moeten zijn.

---

¹¹ Een overzicht van de gehele voorstelling kan terug worden gevonden in bijlage 1.

Hoewel er geen echte nationale herinneringen worden opgehaald en er ook niet expliciet wordt gesproken over de 'zij' tegenover de 'wij', komen er ideeën in terug, die Finkers impliceert als de basis van de Nederlandse samenleving.

De vragen die ik concreet over het casusmateriaal stel, zijn:

- (Hoe) worden er in het fragment *processes of othering* ingezet om een collectief of een gemeenschappelijke cultuur te creëren?
- Wat voor (politieke) implicaties hebben de uitspraken van Finkers, wie wordt er in- en uitgesloten in zijn wereldbeeld en wat heeft dit voor gevolgen voor de constructie van een Nederlandse nationale identiteit?

De onderwerpen waarover wordt gesproken zijn belangrijk, zij vormen immers de basis van Finkers verhaal. Maar uiteindelijk draait het in mijn analyse om de manier waarop hetgeen wat Finkers zegt, meewerkt aan de constructie van een Nederlandse nationale identiteit. Verder is de vraag wat het beeld van Nederland en de Nederlandse identiteit precies *is* niet relevant in mijn onderzoek. Wel kijk ik naar het beeld dat de oudejaarsconference schetst van 'de Nederlandse nationale identiteit' en voornamelijk hoe die gevormd is. Ik hanteer een visie op nationale identiteit, waarbij een nationale identiteit geen natuurlijk gegeven is - geen vaststaande betekenis heeft, en daarom ook niets *is* - maar wordt geconstrueerd. In het theoretisch kader wordt hierop teruggekomen.

1.3 Hoofdstukindeling

Nu ik uiteen heb gezet hoe ik de oudejaarsconference van Herman Finkers ga analyseren, zal ik me in het eerste hoofdstuk, het theoretisch kader, verder toespitsen op verschillende theorieën over de media, televisie, beeldvorming, de oudejaarsconference, nationale herinnering, identiteit en nationaliteit. Met deze theorieën probeer ik allereerst mijn onderzoek theoretisch te positioneren, door een antwoord te vinden op de vraag welke rol televisie - en daarmee de oudejaarsconference – kan vervullen en/of vervult in het construeren van een nationale identiteit. Hierna zal ik ingaan op verschillende theorieën over identiteit en de constructie daarvan. Daarbij ga ik in op theorieën over de *processes of othering*, die ik actief zal inzetten in mijn analyse. In het tweede hoofdstuk, de analyse, ga ik in op drie verschillende fragmenten uit de voorstelling die belangrijk zijn voor de constructie van een Nederlandse identiteit. Tot slot ga ik in de conclusie in op de bevindingen van mijn onderzoek en bespreek ik de mogelijkheden voor vervolgonderzoek.

2. Theoretisch kader

Om mijn onderzoek theoretisch te positioneren, zal ik allereerst ingaan op de rol die televisie als medium in het algemeen en het genre oudejaarsconference in het bijzonder spelen bij de vorming van een gemeenschappelijk verleden en een gemeenschappelijke identiteit. Daaropvolgend ga ik in op de definitie van identiteit die ik hanteer in dit onderzoek. Nadat de positionering van het onderzoek uiteen is gezet, richt ik me op de theorie die ik actief zal gaan inzetten in de analyse: de theorie over *processes of othering* en de tools die nationale identiteit actief construeren.

2.1 Herinnering, televisie en de oudejaarsconference

Het vormen van een identiteit is een kwestie van herinneringen en het hebben van herinneringen veronderstelt het hebben van een geheugen. De Franse socioloog Maurice Halbwachs sprak daarbij over een 'collectief geheugen'. Dat collectieve geheugen kan (mede) door televisie worden gevormd, door het uitzenden van beelden van onszelf, van vroeger en nu. Er wordt kennis en herinnering verondersteld en tegelijkertijd overgedragen en versterkt. Dit collectieve geheugen vormt een selectie van historische gebeurtenissen, die leiden tot het idee van een nationale identiteit.¹² Volgens de Nederlandse televisiewetenschapper Sonja de Leeuw is deze constructie van herinnering mede gebaseerd op dat wat we via archieven uit het verleden tot ons kunnen nemen. Een oudejaarsconference is een onderdeelje uit zo'n archief: het geeft historische gebeurtenissen weer, maar is er tegelijkertijd zelf ook één.¹³

De Leeuw houdt zich veel bezig met de rol die televisie kan vervullen in het construeren van een gemeenschappelijke cultuur. Volgens haar moeten we televisie "in de eerste plaats zien als een medium dat actief bijdraagt aan de constructie van herinnering" en daarmee ook aan de vorming van een Nederlandse identiteit.¹⁴ Verder stelt zij dat televisie "mensen een blik op een wereld buiten hun eigen groep biedt (...) een blik die hun gevoel van die eigen groep en gemeenschap uitdaagt."¹⁵ Naast het feit dat onze bestaande ideeën worden uitgedaagd, kan televisie ook "een sterke rol vervullen in het binden en scheiden van mensen, in het homogeniseren van ervaringen en in het versterken van verschil."¹⁶ Televisie-

---

¹² Maurice Halbwachs, "Het collectief geheugen," *Sociale Wetenschappen Klassiek* 11-12.5 (2006): 17-34.

¹³ Sonja de Leeuw, "Het archief als netwerk; perspectieven op de studie van online televisie-erfgoed," *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* 14.2 (2011): 9-27, 24.

¹⁴ Idem, 11.

¹⁵ Sonja de Leeuw, *Hoe komen wij in beeld? Cultuurhistorische aspecten van de Nederlandse televisie* (Utrecht: Universiteit Utrecht, Faculteit der Letteren, 2003), 9.

¹⁶ Idem, 5-6.

uitzendingen kunnen dan ook een grote rol vervullen in het vormen van een *imagined community* en een collectieve identiteit. De Leeuw zegt hierover het volgende: “De televisie is een spiegel van de cultuur, maar geeft er ook mede vorm aan door culturele gemeenschappen te creëren, waarbij we ons kunnen aansluiten, zij het niet langer exclusief.”¹⁷ “Zo bezien is televisie een podium voor verschillende identiteiten, waartussen we ons voortdurend bewegen.”¹⁸ Het is belangrijk om televisie op deze manier te zien: als een spiegel van de cultuur en een podium voor verschillende identiteiten. Een medium waardoor de kijker een identiteit kan vormen; zich kan aansluiten bij een bepaalde groep, of juist niet.

De oudejaarsconference, die in eerste instantie een theatervoorstelling is, maar die het grote publiek vooral kent via de televisie-uitzending, is een belangrijk instrument, waarmee Nederlandse nationale identiteit wordt geconstrueerd. De voorstelling, die draait om politiek geëngageerde grappen, actualiteiten en discussies omtrent geloof en religie, wordt door veel Nederlanders bekeken op televisie. Tijdens de oudejaarsconference wordt één volk aangesproken. Er worden herinneringen opgehaald aan een nationale geschiedenis; die van het afgelopen jaar maar ook van jaren geleden. Dit zijn collectieve herinneringen, die individuele burgers een gemeenschappelijke geschiedenis en daarmee ook een gemeenschappelijke identiteit geven. Wat wordt getoond en verteld representeert gedachten en ideeën die leven in de Nederlandse maatschappij. Tegelijkertijd kunnen ideeën over Nederland ook worden uitgedaagd in de conference; wellicht komt een conferencier met confronterende opvattingen over dat wat zich in ons land voordoet. De oudejaarsconference bepaalt, vormt en construeert daarmee tegelijkertijd (mede) de Nederlandse nationale identiteit.

2.2 Een nationale identiteit

Over de vraag of een identiteit een vaststaand gegeven is of dat het juist iets is wat veranderlijk is, zijn de meningen binnen de wetenschap verdeeld. Ik sluit me aan bij de Britse socioloog Stuart Hall, die stelt dat een nationale identiteit geen vaststaand gegeven of iets is dat vanaf de geboorte al volledig is bepaald is.¹⁹ Identiteit is volgens Hall voortdurend ‘in production’. Identiteit is daarmee een veranderlijk en cultureel construct.²⁰ In onze Nederlandse cultuur wordt onze identiteit geconstrueerd door verschillende zaken: opvoeding

---

¹⁷ Idem, 19.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Stuart Hall, “Cultural Identity and Diaspora,” in *Identity: Community, Culture, Difference*, red. J. Rutherford (Londen: Lawrence & Wishart, 1990), 222-237.

²⁰ Ibidem.

en onderwijs, kunst en cultuur. Ook is televisie vaak van grote invloed op denkbeelden die mensen hebben en dus sturend in de vorming van een nationale identiteit: door middel van beelden en verhalen over onszelf wordt het idee dat we van onszelf hebben versterkt.²¹

Door verschillende media-uitingen ontstaan er – volgens de zeer invloedrijke antropoloog Benedict Anderson – zogenaamde *imagined communities*.²² In deze ‘ingebeelde gemeenschappen’ hebben mensen het idee dat ze verbonden zijn met elkaar, zonder dat ze elkaar daadwerkelijk kennen. De Vlaamse communicatie wetenschapper Alexander Dhoest stelt dat “de natie niet alleen een ‘ingebeelde gemeenschap’ is, ze wordt ook ‘uitgebeeld’ en zo geconstrueerd binnen een cultureel discours.”²³ Nationale identiteit wordt zo gezien gevormd door ‘culturele representatie’: de manier waarop er over een land wordt gesproken en de manier waarop het land wordt afgebeeld, vormt het idee dat men krijgt over een land en de mate waarin men zich met dat land kan identificeren. Dit idee komt duidelijk naar voren in een citaat van Hall:

National cultures construct identities by producing meanings about ‘the nation’ with which we can identify; these are contained in the stories which are told about it, memories which connect its present with its past, and images which are constructed of it.²⁴

Het ‘idee of beeld’ van een natie en de daarbij passende identiteit wordt dus gevormd door de manier waarop erover wordt gesproken. Wanneer een grote groep mensen zich met dit ‘beeld of idee’ kan identificeren, bijvoorbeeld doordat zij beelden herkent of zij zich (emotioneel) betrokken voelt, vormt zich een gemeenschappelijke nationale identiteit.

Na deze theorie te hebben behandeld, richt ik me op de theorie over *processes of othering*, die ik actief zal inzetten in mijn analyse.

2.3 Processes of othering

Om de constructie van nationale identiteit te onderzoeken, behandelen De Cillia, Reisigl en Wodak in hun studie *Discourse and Society* verschillende strategieën om in teksten uitspraken van nationale identiteit te herkennen en te categoriseren. Waar zij zich richten op de Oostenrijkse identiteit, wil ik een vergelijkbare analyse maken van de Nederlandse identiteit in

---

²¹ De Leeuw, “Het archief als netwerk,” 9-27.

²² Benedict Anderson, *Imagined Communities*.

²³ Alexander Dhoest, *De verbeelde gemeenschap: 50 jaar Vlaamse tv-fictie en de constructie van een nationale identiteit* (Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2004), 221.

²⁴ Hall, “Cultural Identity,” 293.

de oudejaarsconference. De focus in hun onderzoek ligt voornamelijk op uitspraken die blijken geven van een nadruk op verschillen tussen de *in-group* en de *out-group*, nationale uniciteit, kenmerkende karaktertrekken en een positieve zelfrepresentatie tegenover een negatieve representatie van de 'ander'.²⁵ Deze uitspraken gaan veelal gepaard met het gebruik van het persoonlijk voornaamwoord 'wij' en bevatten thema's als politieke geschiedenis, gezamenlijk heden en toekomst, cultuur, de idee van een 'oer-nationaliteit' en herkenbare landschappen, personen en architectuur samengevat in een *national body*.²⁶ Deze ideeën komen de ene keer explicieter naar voren dan de andere keer.

Dit proces van 'contrastieve zelfidentificatie' waarin het 'zelf' wordt benoemd en onderscheiden van de 'ander', wordt ook wel *othering* genoemd. *Othering* is een proces dat uitgaat van de beeldvorming van twee verschillende groepen: de 'buitenstaande groep' – de 'zij' – wordt daarbij vaak negatief gedefinieerd en gerepresenteerd als de geografische, politieke en culturele entiteit die we zelf niet (willen) zijn, tegenover de positief gerepresenteerde 'eigen groep': de 'wij'.²⁷ Doordat mensen over zichzelf spreken, wordt er een lijn getrokken tussen de verschillende groepen: 'wij' tegenover 'zij'. Deze lijn bepaalt wat afwijkend is en creëert afstand. Groepen komen daardoor los van elkaar of zelfs tegenover elkaar te staan.

---

²⁵ De Cillia, "The Discursive Construction," 160.

²⁶ Idem, 158.

²⁷ Martijn Huisman, Stijn Joye & Pieter Maesele, "Wie is de ander? De representatie van Japan in het Nederlandse televisieprogramma *Wie is de Mol?* (2010)," *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap* 40.3 (2012): 212-230, 215.

3. Analyse

Gedurende de gehele theatervoorstelling zijn er op het podium, naast Herman Finkers zelf, een schaal met oliebollen en een fles champagne te zien. Deze beeldende elementen expliciteren het feit dat de voorstelling waarnaar we kijken de oudejaarsconference is; het zijn door de jaren heen vaste decorelementen geworden die aangeven dat het oudejaarsavond is. Nu dienen deze zaken niet alleen ter versiering, maar ze drukken ook bepaalde Nederlandse gewoonten en tradities uit, waar de oudejaarsconference er inmiddels zelf ook een van is. Ook zien we een scheef staande tafel, een stoel in de vorm van een zandloper en een grote stapel kranten. De thematiek van de voorstelling komt zichtbaar terug in dit decor: het voortgaan van de tijd in de zandloper, het nieuws in de tastbaar aanwezige kranten. Alles op het podium, zoals de tafel, staat een beetje scheef. Ook de smoking van Finkers is niet recht. Dit alles weerspiegelt het wereldbeeld dat Finkers met ons wil delen: een wereld die uit verhouding en uit perspectief is.

Gedurende de voorstelling worden veel belangrijke, grappige en opvallende opmerkingen gemaakt over Nederland, Nederlandse gewoontes en tradities, gebeurtenissen die het afgelopen jaar hebben plaatsgevonden in of betrekking hebben op Nederland. Er worden veel herinneringen opgehaald aan een nationaal verleden, waarbij verschillende (historische) figuren worden genoemd. Met de volgende fragmenten hoop ik een duidelijk en gefundeerd argument te presenteren over hoe een Nederlandse nationale identiteit wordt gecreëerd in deze oudejaarsconference.

3.1 Godsdienst en religie²⁸

Godsdienst en religie zijn onderwerpen die gedurende de gehele voorstelling aan veel uitspraken en grappen onderhevig zijn. Ik heb een fragment geselecteerd waarin het specifiek gaat over godsdienst en religie en de manier waarop Finkers zichzelf tot deze concepten verhoudt. Het fragment is opvallend, omdat er duidelijk in naar voren komt hoe Finkers zichzelf positioneert: als een gematigd christen. Hij begint zijn bespreking van het afgelopen jaar met de gebeurtenissen van 7 januari 2015, wanneer de aanslag op Charlie Hebdo in Frankrijk plaatsvond. Finkers stelt: “wanneer een geloof niet tegen grapjes over dat geloof kan, of wanneer het beeldenstormen gaat ontketenen, open je niet de hemel, maar de hel.” Eigenlijk wordt hiermee elke godsdienstextremist aan de kant gezet, zowel islamitisch als christelijk, en elke gelovige die niet tegen grapjes over dat geloof kan ook. Er wordt duidelijk gemaakt dat

---

²⁸ Herman Finkers, “Oudejaarsconference 2015,” 10:55 - 16:52.

Finkers, die in dit voorbeeld beschouwd kan worden als de 'wij', zich distantieert van de 'zij' – de godsdienstextremisten. Finkers positioneert zichzelf als christelijk, maar is daarin wel gematigd.

In dit fragment praat hij veel over en vanuit zichzelf: over zijn eigen opvattingen en eigen ideeën. Ook benoemt hij verschillende geloven. Hij accepteert het bestaan van deze andere geloven – hij is immers de gematigde christen. Door ook het hindoeïsme en het boeddhisme te benoemen, lijkt het alsof hij deze geloofsovertuigingen wil betrekken in zijn wereldbeeld. Maar wanneer puntje bij paaltje komt, vormen deze hindoeïstanen en boeddhisten geen daadwerkelijk onderdeel van de 'wij'. 'Wij' zijn immers, gematigd of niet, de christenen. En hoewel 'wij' ruimdenkend zijn, open staan voor verschillende geloven en nieuwe ideeën, interpretaties en opvattingen, zijn 'wij' nog steeds christelijk. Finkers spreekt niet voor niets met de woorden 'onze kerk' en 'die kerkvaders van ons'. Hij plaatst de 'wij' tegenover de 'zij' van het ongedefinieerd religieus fundamentalisme. En hoewel Finkers het hierbij niet expliciet over 'de Nederlandse nationaliteit' heeft, is hijzelf wel een Nederlander, die zich verbindt aan een bepaalde religie en een bepaald wereldbeeld en van daaruit reageert op gebeurtenissen en vraagstukken die Nederland aanspreken en aangaan.

Een ander voorbeeld van hoe Finkers zichzelf positioneert als gematigde christen, is het gedeelte van de voorstelling waarin hij het heeft over misstanden in de rooms-katholieke kerk:

Maar voor de rest mankeert er nog veel aan de katholieke kerk. De maagd Maria werd op haar vijftiende jaar zwanger van de heilige geest, dus zo oud is dus al het misbruik in de katholieke kerk (lach). En onze zedenleer, mijn hemel, 'homoseksualiteit is tegennatuurlijk', haha, ja, homoseksualiteit is tegennatuurlijk, ja, net als over water lopen en na een paar dagen weer opstaan uit de dood (lach). Je zou ook kunnen concluderen dat homoseksualiteit dus eveneens een wonder is.

De omkering in zijn grap – homoseksualiteit is tegennatuurlijk, over water lopen is ook tegennatuurlijk, dus het zijn allebei wonderen – stelt Finkers in staat om het oude christelijke wereldbeeld te verruimen en aan te geven dat 'wij' tolerant zijn en homo's niet buitensluiten in onze sociale werkelijkheid. Hoewel het in eerste instantie lijkt alsof Finkers de homoseksuelen betreft in zijn wereldbeeld, en als onderdeel van de Nederlandse identiteit ziet, gebeurt eigenlijk het tegenovergestelde. Want al worden homoseksuelen in de Nederlandse wet als gelijken met de heteroseksuelen gezien, volgens Finkers zijn ze nog steeds 'anders': ze zijn immers 'tegennatuurlijk'. De grap van Finkers zorgt ervoor dat hijzelf wederom als gematigde christen uit de bus komt; hij probeert immers het christelijke wereldbeeld te verruimen door zijn

opmerking. Wederom maken de homoseksuelen, net als de boeddhisten en hindoeïsten, uiteindelijk echter niet daadwerkelijk deel uit van de 'wij' – de 'Nederlanders' – en worden ze buitengesloten.

Een gevoel van nationale eenheid wordt in dit fragment ook geschetst door over Nederland te spreken en over 'onszelf'. Finkers spreekt over de 'wonderlijkheden' die in Nederland wel vrij beschikbaar zijn – vrouwelijk schoon, muziek, zang en kunst – en in het kalifaat waar de Islamitische Staat (IS) naar streeft niet. Er wordt hierbij een gezamenlijkheid geconstrueerd, een 'ons' tegenover een 'zij'. 'Ons' gezamenlijke genot, streven en doel, 'ons' gezamenlijke idee van vrijheid, tegenover het 'zij', het kalifaat van IS, waarin al het mooie dat in Nederland vrij beschikbaar is, niet bestaat of niet mag bestaan. Dit 'vijanddenken' wordt niet met agressieve termen en woorden uitgedrukt, maar is op een impliciet niveau zichtbaar. Het schept een beeld van wat Nederland is en wie de inwoners van Nederland zijn: afwijzend tegenover (seksueel) misbruik en extremistisch geweld, voornamelijk christelijk, katholiek en (soms) gematigd – een beeld waar de homoseksuelen en andersgelovigen niet of nauwelijks in voorkomen.

3.2 Discriminatie ²⁹

Het Nederlandse slavernijverleden, de minderheden in de Nederlandse samenleving en de Zwarte Pietdiscussie zijn zaken die Herman Finkers heeft geselecteerd om in zijn voorstelling op te nemen en te bespreken tijdens zijn conference. Over discriminatie is in 2015 veel in het nieuws geweest, ook in het vaak als 'tolerant en multicultureel' beschreven Nederland. Finkers spreekt zich, met gebruik van humor en satire, uit over discriminatie en racisme in Nederland:

Dus daarom heb ik een voorstel, ik heb een voorstel dat wij Twentenaren, als goedmakertje voor de slavernij, de zwarte mensen aanbieden te ruilen van bijnaam (lach). Dan mogen wij Twentenaren ons voortaan Neger noemen, glanzend zwart, en dan noemen de negers zich voortaan Tukker, domme heikneuter (lach).

In het fragment worden *processes of othering* expliciet ingezet, waardoor er een Nederlandse identiteit wordt geconstrueerd. De 'zij' - de 'Negers', ook benoemd als 'glanzend zwart' of 'de zwarte mensen' - worden gepositioneerd tegenover de 'wij' - 'de Tukkers', 'de Twentenaren', 'domme heikneuters', of 'onze provincie'. Finkers maakt hier een politiek punt. Hij noemt het getinte gedeelte van de Nederlandse bevolking namelijk 'negers', een term die vaak onder

---

²⁹ Herman Finkers, "Oudejaarsconference 2015," 18:25-23:03.

vuur is komen te liggen, omdat hij discriminerend en racistisch zou zijn. Finkers ontkent hier, door het gebruik van deze term, de politieke lading van zijn woorden; iets waarmee hij weggloopt, doordat hij zichzelf ook positioneert als 'minderheid' – als 'een Tukker' of 'domme heikneuter'. Verder gaat hij niet in op de term 'neger', wat men kan interpreteren als tegenstrijdig: hij doorbreekt een taboe, maar vervolgens blijft het daarbij. Hij maakt een opmerking en komt er mee weg. Vervolgens kan men dit interpreteren als: 'Negers, stel je niet zo aan, waarom kunnen we jullie niet gewoon neger noemen?'³⁰ Zijn voorstel om 'van bijnaam te ruilen' is daarmee ironisch: hij geeft eerder aan dat de 'negers' eigenlijk net zo zielig, of eigenlijk zelfs minder zielig zijn dan de 'Tukkers'. De 'negers' vallen uiteindelijk dus buiten de boot, 'zij' worden beschreven als de 'zij' tegenover het 'wij' van Twente, wat ook een minderheid is, maar dan wel de minderheid waar Finkers zelf onderdeel van is.

Dit wordt nog duidelijker, doordat Finkers spreekt over 'een goedmakertje voor de slavernij'. De slavernij is een belangrijk onderdeel van de Nederlandse nationale geschiedenis en vond niet louter in Twente plaats, maar in heel Nederland. Finkers betreft hierdoor het hele Nederlandse volk bij zijn opmerking, terwijl hij zich nog altijd focust op enkel Twente. Dit is apart, want ondanks het feit dat het nu niet meer consequent over Twente gaat (hij heeft het immers over de Nederlandse geschiedenis), gebruikt hij de term 'Tukker'. Doordat Finkers zich als minderheid positioneert in dit fragment, kan hij gemakkelijk bepaalde politieke punten maken, die vervolgens ook nog eens worden geaccepteerd. Het inzetten van termen als 'Tukker' door Finkers is erg slim: hijzelf wordt net als de 'negers' een minderheid. Uiteindelijk is Finkers echter een Nederlander, en daarmee is zijn 'groep', de Tukkers, ook onderdeel van de gehele Nederlandse bevolking. Daarnaast delen de Nederlanders en de Tukkers immers het slavernijverleden. De 'negers' blijven hierdoor uiteindelijk een echte minderheid: 'zij' worden geen onderdeel van 'wij', omdat ze geen onderdeel vormen van Finkers' 'wij'.

Hierna gaat Finkers door over Zwarte Piet; een logische overgang, omdat Zwarte Piet onderdeel is van het publieke debat over een nationaal verleden en discriminatie. De problematiek omtrent Zwarte Piet wordt duidelijk, wanneer Finkers een situatie schetst die zich voordeed op de school van zijn neefjes:

En toen zei Stanley, een Surinaams jongetje, 'ik wil ook pietje zijn'. En toen zei een neefje van me 'nee Stanley, jij mag geen pietje zijn, want jij bent zwart' (lach), 'en dat is racistisch' (lach). (...) Nou en toen begon Stanley te huilen, ja, toen zei juffrouw: 'kom op jongens, Stanley kan er toch ook niets aan doen dan ie ons zo doet denken aan ons slavernijverleden' (lach).

---

³⁰ Dick Zijp, "Opkomst van de poldercabaretier - politieke correctheid in het cabaret," *Theatermaker* (2016): 1-4, 3.

Wederom maakt Finkers gebruik van een omkering: normaal gesproken mag en kan men geen Zwarte Piet zijn wanneer men blank is, maar nu kan Stanley geen Pietje spelen, juist omdat hij zwart is. Deze plotselinge wending creëert verwarring en humor en daarnaast stelt het Finkers in staat om een politiek punt te maken. In dit fragment over Stanley wordt het 'minderheidsdenken' of 'normatieve denken', dat Finkers al eerder gebruikte, opnieuw ingezet: wie is de norm, en wie valt daar buiten? Ook hier is het behoren tot de minderheid – de zwarte bevolking – negatief: normaal gesproken omdat zij de Zwarte Piet is, nu juist omdat zij geen Zwarte Piet mag zijn. Stanley, het jongetje waarover Finkers spreekt, speelt in dit fragment een illustratieve, maar desalniettemin belangrijke rol betreffende 'ons slavernijverleden'. Stanley is namelijk niet 'de norm' of de 'wij', want hij is een minderheid, omdat hij zwart is. Stanley is echter ook niet helemaal de 'zij', aangezien Stanley wel onderdeel is van 'ons slavernijverleden', een verleden wat 'zij', de 'zwarte mensen' of 'Surinamers' en 'wij', de Nederlanders, gemeen hebben. Stanley is vanuit dat perspectief onderdeel van Nederland en de Nederlandse bevolking, maar toch blijft hij 'anders'. Zo valt hij steeds opnieuw buiten de boot.

Finkers' houding omtrent de discriminatieproblematiek blijkt ook aan het einde van het fragment, wanneer hij stelt:

We ['wij'] hoeven daar toch niet nodeloos bepaalde groepen ['zij'] mee te kwetsen. (...) Als er toch een groep mensen is, die telkens zo gekwetst raakt bij het zien van figuren als Zwarte Piet, waarom schaffen we Zwarte Piet dan niet af? Zo moeilijk is dat toch niet?

Na deze opmerking stelt Finkers hetzelfde voor sommige mensen die het vervelend vinden dat zwembaden op zondag open zijn: "We kunnen toch ook op andere dagen gaan zwemen?" En ook "die korte rokjes dames, dat is toch ook niet nodig, sommigen vinden dat kwetsend". Door deze opmerkingen blijkt dat zijn eerdere voorstel over Zwarte Piet ironisch is bedoeld en dus niet serieus is.

Deze grappen zijn niet alleen maar humoristisch bedoeld; ze stellen Finkers ook in staat om een politiek punt te maken over discriminatie, 'negers' en Zwarte Piet in Nederland. Wederom kan men dit interpreteren alsof Finkers wil zeggen dat men zich niet zo moet aanstellen, dat tot een minderheid behoren niet per se negatief is en dat de grenzen tussen wie en wat een minderheid is vloeibaar zijn. Tegelijkertijd worden de verschillen tussen 'zwart' en 'wit', die Finkers in dit gedeelte van zijn voorstelling benoemt, echter uitvergroot. Finkers

benoemt de actuele problematiek, maar trekt uiteindelijk zijn handen er vanaf en er biedt geen oplossing voor. Een zwak punt in Finkers verhaal is dat hij zich niet expliciet uitspreekt tegen racisme.

*3.3 Liefde en relaties*³¹

Het derde en daarmee laatste fragment dat ik behandel in deze analyse gaat over romantiek, liefde en relaties. Dit onderwerp staat het meest centraal in de conference. Het idee dat Finkers over de liefde heeft, ziet hij als goed en juist: (naasten)liefde, zorgzaamheid en hoop zijn voor hem de basisprincipes voor een mooie(re) wereld. Dit is belangrijk, aangezien de mensen die niet voldoen aan dit idee, bijvoorbeeld vanwege het feit dat zij andere opvattingen over liefde en relaties hebben, op een vrij impliciete maar desalniettemin harde manier worden buitengesloten. Wanneer Finkers over de liefde spreekt, komt daarin een duidelijk beeld naar voren van de Nederlandse identiteit en de daarbij passende gewoontes. Dit vormt de 'norm' die Finkers hanteert in de gehele voorstelling en aan de hand van welke bepaald wordt wie geïnccludeerd wordt en wie niet.

Finkers spreekt wederom over en vanuit zichzelf over de liefde en over vrouwen, die hij in zijn voorstelling benoemd als een schepping van God.

En mocht je bij het uitpraten erachter komen dat je toch wel heel erg verschilt van elkaar, wanhoop dan niet. Ze zeggen wel eens, 'twee geslachten op een kussen, daar rust de duivel tussen,' maar dat is onzin. (...) Ja, mijn vrouw is geweldig, mijn vrouw is geweldig. (...) Nee, dat voorzichtig aftasten van die andere sekse is juist een fantastisch boeiend spel.

Hij spreekt in dit fragment over de liefde als een 'geweldig spel, om de andere sekse af te tasten', en zegt: 'wat is een man zonder vrouw?'. Hoewel dit op het eerste oog misschien onschuldig lijkt, komt hier duidelijk naar voren dat de heteroseksuele man, die van zijn vrouw houdt, wordt gerepresenteerd als de standaard waar Finkers vanuit gaat. Dit is opvallend, zeker omdat Finkers eerst sprak over homoseksualiteit en homoseksuelen beschreef als een 'tegennatuurlijk wonder'. Waar men daar zijn uitspraak kon interpreteren als 'sociaal voor de homoseksuelen en hen erbij betrekkelijk', wordt het hier heel erg duidelijk dat, ook al worden de homoseksuelen geaccepteerd en getolereerd, zij alsnog niet daadwerkelijk deel uitmaken van de standaard die Finkers hanteert. De eerdere opmerking over homoseksuelen verliest hierdoor aan kracht en kan nu geïnterpreteerd worden als een retorisch middel van Finkers

---

³¹ Herman Finkers, "Oudejaarsconference 2015," 59:12- 1:04:52.

om de tegenstelling tussen de 'zij', de homoseksuelen en de 'wij', de gematigd gelovigen, te creëren.

Ook beschrijft Finkers met zijn uitspraken over 'de liefde' – "een ramp die je overkomt, waarbij je vrijheid van meningsuiting wordt uitgeschakeld" – zijn beeld of idee van hoe een fijne, goede of mooie relatie er uit zou moeten zien. Hij stelt dit idee van de liefde vervolgens centraal als kern voor een betere wereld en dus ook een beter Nederland:

Uiteindelijk is het huwelijk ook niet meer dan een groot ingewikkeld bedacht spel, bedacht om de geslachtsdelen een beetje christelijk onder elkaar te verdelen (lach). Maar laten we eerlijk zijn, voor veel mensen is een huwelijk nog helemaal niet zo verkeerd.

Finkers spreekt over en vanuit 'christelijke normen om geslachtsdelen onder elkaar te verdelen'. Volgens de christelijke normen is homoseksualiteit iets wat niet 'hoort', en 'de geslachtsdelen onder elkaar verdelen' is eigenlijk alleen op heteroseksuele relaties van toepassing. Nederland is van oudsher een christelijk land, waarin een huwelijk tussen een man en een vrouw centraal stond, en waarop politieke en wettelijke normen waren gebaseerd: het gezin als hoeksteen van de samenleving. En hoewel dit idee de afgelopen jaren in Nederland aan verandering onderhevig is, houdt Finkers dit oude denkbeeld wel in stand. Hij bevestigt de norm van de 'blanke heteroseksuele man', waardoor homoseksuelen wederom worden buitengesloten.

Hoe Finkers denkt over liefde en relaties baseert hij naar eigen zeggen op zijn leven en zijn eigen ervaringen. Daardoor ontkent hij echter de actualiteit en de manier waarop relaties vandaag de dag in Nederland invulling krijgen. Hij communiceert zijn eigen opvattingen en wereldbeeld naar de kijker en geeft daarmee aan wat er in zijn ogen 'goed en gewenst' is. Door te spreken over 'onszelf' gaan alle kleine afwijkingen opvallen; wie is dan immers die 'ons' en tot op welke hoogte voelt men zich aangesproken en betrokken door Finkers' verhaal, wanneer je geen normatieve relatie hebt? Er vinden op impliciet niveau veel *processes of othering* plaats, want er worden lijnen getrokken tussen 'wij' en 'zij': 'wij', de monogame mannen die zich tot vrouwen aangetrokken voelen en hen respecteren, tegenover 'zij', de niet monogame en/of homoseksuele; de niet-Nederlandse, onnatuurlijke en/of barbaarse mannen, die hun (meerdere) vrouw(en) niet zien als een prachtige schepping van God. Deze 'zij' wordt echter niet expliciet gemaakt door Finkers, maar ontstaat desalniettemin tijdens zijn uitspraken over 'ons'.

Conclusie

In de oudejaarsconference uit 2015 van Herman Finkers wordt de Nederlandse nationale identiteit geconstrueerd. Alles wat deze cabaretier zegt, heeft op een bepaalde manier betrekking op Nederland, de Nederlandse taal of de Nederlandse identiteit. Finkers geeft betekenis aan 'de Nederlander' door het gebruiken van taal. Taal is hierbij een machtig middel, dat ingezet kan worden en zo tot onderscheid en grenzen tussen 'wij' en 'zij' kan leiden. Uitspraken schetsen, representeren en versterken daardoor een beeld of idee van 'de Nederlander'. Een oudejaarsconference zegt iets over wat er vandaag de dag leeft in Nederland: welke punten worden er besproken in de voorstelling en wat zegt dit over de zwaartepunten in onze samenleving? Op welke manier gebeurt dit en wie wordt daarbij geïncorporeerd of juist buitengesloten? In een conference worden de (politieke) achtergrond en voorkeuren van de cabaretier weerspiegeld, maar op de oudejaarsavond is hij gekozen als 'toespreker van het Nederlandse volk' en dient hij een zo volledig mogelijke representatie van Nederland en haar bewoners aan te bieden. Finkers werkt met zijn conference mee aan de constructie van een Nederlandse nationale identiteit. Een nationale identiteit wordt door meerdere factoren geconstrueerd, bijvoorbeeld door het ophalen van nationale herinneringen, die een gevoel van eenheid scheppen. In ben in mijn analyse echter ingegaan op de meer impliciete en talige technieken die zijn ingezet in de voorstelling, de *processes of othering*: wie zijn 'wij' en wie zijn 'zij'?

Finkers spreekt over verschillende onderwerpen, waarbij het gaat over geloof, over discriminatie en over de liefde. Hij zet daarbij *processes of othering* in om een nationale groep of nationale *imagined community* te creëren: een idee van wat 'onze Nederlandse identiteit' precies is, vloeit hieruit voort. Sommige groepen worden in deze constructie van de Nederlandse identiteit buitengesloten, anderen worden expliciet geïncorporeerd: "wij" zijn geen negers en 'wij' zijn soms ook de minderheid als Twentenaren of Tukkers, maar wel altijd onderdeel van een groter geheel.

De impliciete buitensluiting van de 'zij' komt onder andere naar voren uit het feit dat Finkers zich met religieuze terminologie (als gematigde christen) identificeert (de 'wij'), maar er tegelijkertijd de nadruk op legt dat andere religieuze terminologie niet op hem van toepassing is (bijvoorbeeld geradicaliseerde of extremistische moslims; de 'zij'). 'Wij', 'de Nederlanders', geloven zo bezien in God en het heteroseksuele huwelijk. En hoewel 'wij' 'homoseksualiteit acceptabel vinden, blijft het wel anders: tegennatuurlijk. Hoe dan ook, 'wij' zijn in ieder geval altijd Nederlanders, en 'zij' vallen daarbij buiten de boot.'

Finkers bevestigt met zijn voorstelling de heersende norm: de norm van de meerderheid. Dit kan gezien worden als problematisch. Hij bevestigt stereotypes over de zwarte bevolking in Nederland ('glanzend zwart') en hij zet homoseksuelen buiten spel door ze niet te betrekken in zijn ideeën of ideaalbeelden over liefdesrelaties ('wonderen maar wel tegennatuurlijk'). Tot slot spreekt hij niet of nauwelijks over vrouwen, behalve in relatie tot de man, verder zijn het dan altijd heteroseksuele, kinderbarende, blanke vrouwen. Finkers construeert in zijn oudejaarsconference een conservatief beeld van Nederland, wat op veel vlakken gematigd is, maar desalniettemin voortkomt uit een christelijk en mijns inziens verouderd wereldbeeld.

In het onderzoek naar de constructie van identiteit kan de nadruk op veel verschillende aspecten worden gelegd. In dit onderzoek ligt de focus op de *processes of othering* en de taal- en kernelementen die nationale identiteit construeren. Er is ingegaan op het gesproken woord uit de voorstelling: wat wordt er gezegd en wat zegt dit over 'de Nederlander en het Nederland' dat in de oudejaarsconference wordt geconstrueerd? Veel andere, hieraan verbonden aspecten kunnen ook interessant zijn om te onderzoeken. Humor is één van deze aspecten: hoe wordt humor ingezet om een nationale identiteit te construeren? Ik heb selectief te werk moeten gaan voor mijn analyse, waardoor niet alle implicaties aan bod is gekomen. Echter: de weg is nu vrijgemaakt voor vervolgonderzoek. Mijn analyse levert verschillende inzichten op, die aangevuld kunnen worden.

Ik heb me gericht op de voorstelling zelf en deze later teruggekeken via internet, in plaats van dat ik de voorstelling live heb gezien. Ik heb me gericht op de 'tekst' van de voorstelling en ben beperkt ingegaan op beeldende, filmische, televisie- of theatrale middelen die ook van belang en van invloed zijn op de manier waarop het publiek de voorstelling bekijkt. Ook heb ik nauwelijks gekeken naar de ontvangst van de voorstelling door het publiek. Dit zijn diverse invalshoeken en aanknopingspunten die relevant zouden zijn in een vervolgonderzoek.

Cabaret is, door zijn talige karakter, een goed te onderzoeken genre. Er wordt veel gezegd, maar pas wanneer men onderzoekt en probeert tussen de regels door te lezen, wordt het echt interessant: op dat moment verschijnt het wereldbeeld van de cabaretier of conferencier. Persoonlijk lijkt het mij boeiend om ook andere voorstellingen te onderzoeken, bijvoorbeeld van allochtone Nederlanders of van een vrouw: wat voor wereldbeeld of identiteit wordt er in hun voorstelling geconstrueerd? Ook zou het waardevol kunnen zijn om verschillende oudejaarsconferenties te onderzoeken en bijvoorbeeld te kijken naar de verschillen en de veranderingen die hebben plaatsgevonden in de inhoud van de

voorstellingen. Hoe is het idee van Nederland, wat tot uitdrukking komt in de oudejaarsconferenties, in de loop der tijd veranderd?

Al met al is dit onderzoek zeker geen eindpunt, maar juist een beginpunt voor hopelijk aanvullende analyses van toekomstige Nederlandse oudejaarsconferenties.

Literatuurlijst

Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Londen: Verso, 1991.

Cillia, Rudolf de, Martin Reisigl en Ruth Wodak. "The Discursive Construction of National Identities." *Discours & Society* 10.2 (1999): 49–173.

Dhoest, Alexander. *De verbeelde gemeenschap: 50 jaar Vlaamse tv-fictie en de constructie van een nationale identiteit*. Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2004.

Halbwachs, Maurice. "Het collectief geheugen." *Sociale Wetenschappen Klassiek* 11-12.5 (2006): 17-34.

Hall, Stuart. "Cultural Identity and Diaspora." in *Identity: Community, Culture, Difference*, geredigeerd door J. Rutherford, 222-237. Londen: Lawrence & Wishart, 1990.

Huisman, Martijn, Stijn Joye & Pieter Maesele, "Wie is de ander? De representatie van Japan in het Nederlandse televisieprogramma *Wie is de Mol?* (2010)" *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap* 40.3 (2012): 212-230.

Klarenbeek, Anette, Baukje Stinesen en Jaimy Hartog. *Handreiking discoursanalyse* Groningen, Utrecht: Hanze Hogeschool Groningen, Hogeschool Utrecht, Dienst Publiek en Communicatie Ministerie van Algemene Zaken, 2014.

Leeuw, S. de. "Het archief als netwerk; perspectieven op de studie van online televisie-erfgoed." *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* 14.2 (2011): 9-27.

Leeuw, Sonja de. "Hoe komen wij in beeld? Cultuurhistorische aspecten van de Nederlandse televisie." Prof diss., Universiteit Utrecht, 2003.

Lörzing, Han. *Mijn generatie, een ode aan de babyboomer*. Amsterdam, Athenaeum-Polak & van Gennep, 2015.

Voskuil, Peter. *De koning is dood, leve de koning! Geschiedenis van de oudejaarsconference*. Amsterdam: Uitgeverij Vierkant, Amsterdam: Uitgeverij Vierkant, 2009.

Zijp, Dick. "Opkomst van de poldercabaretier - politieke correctheid in het cabaret." *Theatermaker* (2016): 1-4.

Bronnenlijst

Finkers, Herman. "Oudejaarsconference 2015." *Oudejaarsconference*. Uitzonden op 31 december 2014. Geraadpleegd op 24 juni 2016 op <http://humortv.vara.nl/fragment/herman-finkers-oudejaarsconference-hele-show/>.

Afbeelding voorblad: "Herman Finkers. Oudejaarsconference 2015." *Leidse Schouwburg*. Geraadpleegd op 24 juni 2016 op <http://seizoen1516.stadspodia.nl/detail/3347/herman-finkers-oudejaarsconference-2015>.